

Naar een Energieakkoord voor duurzame groei

- bruggen slaan tussen rijk en regio! -

Januari 2013

Samenvattend

De inventarisatie in deze gezamenlijke nota onderstreept nadrukkelijk dat er in de verschillende delen van het land al relevante en veelbelovende initiatieven zijn genomen op het gebied van energiebesparing en het opwekken van hernieuwbare energie. Zonder uitzondering wordt daarbij de koppeling gelegd tussen energie- en klimaatbeleid enerzijds en economische kansen en innovatie anderzijds. Dat betekent een duidelijke trendbreuk met het verleden, toen het beleid nog voornamelijk was gebaseerd op 'groene doelstellingen'.

Algemene conclusie is dat het Rijk tot dusverre als 'partner in business' is gemist. Daar ligt naar onze vaste overtuiging de eerste winst voor een succesvol en onderscheidend nationaal Energieakkoord. Onze belangrijkste aanbeveling is daarom te kiezen voor een slim samenspel tussen Rijk en regio's (i.c. provincies), gekenmerkt door een krachtige inzet op het versnellen en, waar nodig, opschalen en bundelen van perspectiefrijke regionale initiatieven. Kiezen voor een slimme regie betekent onder meer ook dat gericht wordt ingespeeld op de economische kracht en specificiteit van de verschillende provincies en landsdelen. Bijvoorbeeld in de vorm van het stimuleren van experimenteergebieden of living labs.

In het verlengde van deze belangrijkste conclusies en aanbevelingen doen wij een reeks van aanbevelingen voor de uitwerking van het Nationaal Energieakkoord. De belangrijkste luiden als volgt:

- 1) Kies nadrukkelijk ook voor regionale deelakkoorden, naast de aangekondigde thematische akkoorden.
- 2) Zet in op een slim samenspel tussen Rijk en regio's en laat dat de basis zijn voor een internationaal onderscheidend en excellerend energiebeleid. Zet expliciet in op duurzaamheid en economie, die combinatie maakt dit tot een kansrijk Nederlands cluster.
- 3) Speel daarbij – door middel van experimenteergebieden, living labs e.d. - in op de kracht en specificiteit van de verschillende provincies en landsdelen. Bijvoorbeeld energietransitie (groen gas, biogas, biomassa) in Noord-Nederland en Zeeland, energiewinning uit bodem in Overijssel en Gelderland, cross-overs energie & technologie in Brabant en Limburg (solar, elektrisch rijden, clean tech, zero emission vervoer e.d.) etc.
- 4) Stel in het Energieakkoord ook de internationale component stevig aan de orde. Zet in dat kader met name in op grensoverschrijdende samenwerking in Europees perspectief. Als voorbeeld dient de Hansa Energy Corridor (Noordzee regio) en de samenwerking in het kader van de biobased economy Zuidwest-Delta (Zeeland, Rotterdam, West-Brabant, Antwerpen, Leuven).

1. Vooraf

In het ontwerpadvies 'Naar een energieakkoord voor duurzame groei' pleitte de SER oktober 2012 voor het maken van bindende afspraken over energiebesparing, schone technologie en klimaat-beleid. Wenkend perspectief is het beeld van een excellerend energiek Nederland. Bij het toen net nieuw aangetreden kabinet werd bepleit om belanghebbende partijen onder de regie van de SER bijeen te brengen om bruggen te slaan tussen deelbelangen en bindende afspraken te maken voor de langetermijn aanpak. Belangrijke observatie in het advies was dat het in Nederland tot dusver heeft ontbroken aan voldoende continuïteit en samenhang in het energie- en klimaat-beleid. Daardoor wordt het niet alleen lastig om de nationale energietransitie doelstellingen te halen, maar gaat ons land ook interessante economische kansen missen.

Het is van doorslaggevende betekenis dat bij de uitwerking van het nationale Energieakkoord met name ook bruggen worden geslagen tussen rijk en regio. Wat wij namelijk zien is dat de afgelopen jaren niet is gewacht op nationale initiatieven. In tegendeel, in de verschillende provincies blijken al stevige initiatieven te zijn genomen in de verbinding tussen energie, klimaat en economie. Ook zien wij in de verschillende delen van het land opvallend snel lokale initiatieven rond energiebesparing en – opwekking autonoom van de grond komen, vaak in nieuwe coöperatieve verbanden. Onze conclusie is dat de provincies een onmisbare strategische partner zijn. Door op slimme wijze rijk en regio aan elkaar te verbinden krijgt de uitwerking van het nationaal Energieakkoord de gewenste excellentie en acceleratiekracht.

In dit perspectief hebben de SER'en van Brabant, Noord-Nederland, Overijssel en Zeeland, als inbreng voor de uitwerking van het nationale Energieakkoord, de actuele actielijnen en thema's in de verschillende regio's beknopt op een rijtje gezet. In onderstaande paragraaf volgt eerst een korte schets van de actuele programma- en actielijnen, vervolgens doen wij een aantal aanbevelingen voor de uitwerkingsagenda van het nationale Energieakkoord.

2. Actuele actie- en programmalijnen (korte schets)

2.1 Noord-Nederland

Noord-Nederland wil zich ontwikkelen tot dé duurzame topenergieregio van Europa en toonaangevend experimenteergebied voor innovatieve energietransitieprojecten. Een sterke innovatieve energiesector is een belangrijke voorwaarde om te kunnen uitgroeien tot een succesvolle *Energy Valley*. De SER Noord-Nederland heeft in verschillende adviezen aandacht gevraagd voor de sociaal-economische kansen die de energiesector biedt.

Dankzij de nauwe samenwerking tussen grote spelers, het MKB, de kennisinstellingen en overheden ontwikkelt de energiesector zich voorspoedig in het Noorden. De Raad heeft geadviseerd te komen tot een tweede energieakkoord met het rijk (EANN II), als vervolg op het eerste Energie Akkoord dat in december 2010 is afgelopen.

De basis voor dat tweede akkoord wordt gevormd door de volgende zes samenhangende programma-/actiepunten van het Noorden:

- Energy Academy en Energie Campus (kennisbundeling)
- Voortrekkersrol in Biobased economy (biogas, groen gas)
- E-hub Noordwest-Europa
- Proeftuin energietransitieprojecten (groen gas hubs, duurzame innovaties)
- Planning en gebruik ondergrond
- Realisatie 100.000 woningen en 100.000 voertuigen

Diverse punten uit dit advies EANN II, waaronder de komst van een Energy Academy en Energy Colleges, zijn inmiddels overgenomen in de Green Deal Noord-Nederland.

Daarnaast heeft SER Noord-Nederland onlangs geadviseerd om de samenwerking met Duitsland en in het verlengde daarvan de samenwerking in de Noordzee regio verder aan te halen, waardoor de vorming van een Hansa Energy Corridor (HEC) kan ontstaan. Mede gezien de omvang van het energieprobleem is het niet waarschijnlijk dat één lidstaat van de EU de problemen zelfstandig kan oplossen. Door samen te werken, kennis uit te wisselen en systemen te koppelen ontstaan mogelijkheden om in de mix van systemen (wind, water en groen gas) fundamentele oplossingen te vinden voor de energievraagstukken van morgen.

2.2 Overijssel

Belangrijke drager voor beleid en acties in Overijssel is het inmiddels in de markt gezette *Energiefonds*. Komende jaren is Euro 250 mln. beschikbaar voor nieuwe energie, energiebesparing, werkgelegenheid en innovatie. Er wordt dus in actief ingezet op de verbindingen tussen energie, klimaat en economie, zoals eerder al bepleit in een gezamenlijk advies van de SER'en Overijssel en Gelderland ('De winst van CO2-reductie', advies over sociaaleconomische effecten energie- en klimaatbeleid).

Het Energiefonds biedt bedrijven, instellingen en woningcorporaties in Overijssel de mogelijkheid om hun projecten op het gebied van energiebesparing en het produceren van nieuw energie te financieren door middel van participaties, leningen en garanties. Het fonds is gebaseerd op revolverendheid. Beoogd wordt een financieel rendement van 2%.

Het fonds stimuleert investeringen in nieuwe energiebronnen zoals biomassa, zon en aardwarmte. Doelstelling is dat deze bronnen vanaf 2020 in 20% van de totale energiebehoefte in Overijssel gaan voorzien. Naast het realiseren van 20% nieuwe energie legt het fonds een stevig accent op het creëren van werkgelegenheid en het stimuleren van innovatiekracht in de provincie: 'duurzaamheid moet lonen' (citaat verantwoordelijk gedeputeerde Theo Rietkerk).

De inzet vanuit het fonds is als volgt onderverdeeld:

- Energiebesparing van bestaande woningen (inzet fonds € 100 mln.)
- Energiewinning uit biomassa, zon en bodem (inzet fonds Euro 150 mln.)

Met de energiebesparingsprojecten (1^e categorie) wordt tijdelijk extra werk gecreëerd in de bouwsector. De energiewinningsprojecten moeten 150 tot 375 vaste arbeidsplaatsen opleveren, die werkgelegenheid ontstaat omdat bedrijven die gebruik maken van het fonds zich verplichten tot vestiging of uitbreiding in Overijssel.

2.3 Noord-Brabant

In Brabant dient de Energieagenda 2010-2020 (vastgesteld oktober 2010) als leidraad voor acties en initiatieven. De provincie heeft haar verantwoordelijkheid genomen en wil dat Brabant in de toekomst verzekerd is van een betaalbare, betrouwbare en schone energievoorziening.

In de Brabantse Energieagenda wordt gekozen voor klimaat en energie als economische kans, centraal daarbij staat de verbinding tussen innovatie en duurzaamheid. Binnen het innovatiespoor bouwt de provincie aan onderscheidende clusters op de volgende terreinen:

- Solar (Brabant proeftuin Green Deal solar, Solliance)
- Elektrisch rijden (Brabant proeftuin Green Deal Elektrisch Rijden)
- Slimme netwerken (smart grids)
- Biobased economy (agro meets chemistry)

Ten behoeve van de financiering van deze clusters is in 2011, in het kader van de 1^e tranche investeringsagenda Essent-gelden Euro 71,2 mln. beschikbaar gesteld door Provinciale Staten. Dankzij deze initiële investering is met Solliance een open innovatiemodel neergezet op het gebied van productietechnologie van zonnecellen. Dit in een samenwerkingsverband tussen TNO, ECN, EU/e en inmiddels ook Imec en het Julich Instituut, met stevige betrokkenheid van het bedrijfsleven.

Binnen de nationale Green Deal wordt Brabant uitgewerkt als proeftuin voor innovatieve toepassingen voor solar. Er wordt verder een nieuw provinciaal fonds uitgezet (zie hieronder) voor het uitrollen van bewezen technieken. En met Gelderland wordt gewerkt aan een revolverend valorisatiefonds.

Uitgegaan wordt van de bestaande sterktes van Brabant, in het bijzonder het technologisch innovatiepotentieel, de kennis en samenwerking. De inzet van de provincie is vooral gericht op het verbeteren van de kennisinfrastructuur, het organiseren van nauwe samenwerking tussen bedrijven en kennisinstellingen (triple helix) en het maken van cross-overs. Streven is om met deze energie-clusters een wereldwijde arbeidsmarktpositie op te bouwen en duurzame energie te laten uitgroeien tot een van de pijlers van de Brabantse economie.

De Energieagenda is inmiddels ingebed in het Economisch Programma 2020, met de focus op “op weg naar de top” (doorstoten tot de top vijf van meest innovatieve regio’s in Europa). De Brabantse topclusters (hightech systems & materials, agrofood, maintenance, logistics en biobased economy) worden verbonden met vier maatschappelijke opgaven, waaronder duurzame energie. Daarmee wordt verbinding gezocht met de Europese agenda 2020. Voor het aanjagen van ontwikkeling en innovaties op het gebied van energie en economie is in 2012 besloten tot het instellen van een revolverend Energiefonds met een omvang van Euro 60 mln. (fase 1) mogelijk uitgroeïend met een bedrag van Euro 40 mln. (fase 2).

Dit Brabantse Energiefonds sluit aan bij de reeds bestaande beleidskaders i.c. de Energieagenda 2010-2020 en zet in eerste instantie in op zonne-energie, biovergisting, restwarmtebenutting, geothermie, warmtekrachtkoppeling en energiebesparende maatregelen gebouwde omgeving.

Tot slot is vermeldenswaard dat in Brabant inmiddels een 30-tal lokale energie initiatieven operationeel of in oprichting zijn, deels verbonden met bedrijfs- of tuinbouwlocaties maar steeds meer in de vorm van nieuwe coöperatieve verbanden. Dat bevestigt de sterk toenemende trend in de samenleving dat burgers en bedrijven de energievoorziening meer in eigen hand willen nemen. Een interessante casus is het Groene Woud (driehoek tussen Eindhoven, Den Bosch en Tilburg) waar dit gecoördineerd in ontwikkeling wordt gebracht.

2.4 Zeeland

De besprekingen over het nationaal Energieakkoord vallen samen met het provinciaal Energie- en Klimaatbeleid dat in de loop van dit jaar door Provinciale Staten van Zeeland wordt vastgesteld, mede op basis van een advies van SER Zeeland. De landelijke discussie heeft tot gevolg dat dit onderwerp in Zeeland nog meer impact en prioriteit gaat krijgen. Zoals dat ook in andere provincies het geval is, zal in Zeeland een sterker dan voorheen een koppeling worden gelegd tussen doelstellingen op het gebied van het energie- en klimaatbeleid enerzijds en het economisch beleid anderzijds. Het Zeeuwse beleid was voorheen vooral ingegeven door 'groene' doelstellingen, nu wil men sterker kijken naar de sociaal-economische doelstellingen met name werkgelegenheid en innovatie.

Hieronder vermelden wij kort per energithema de zaken die al een rol spelen in Zeeland, dan wel een goede kans hebben om belangrijk te worden voor Zeeland en de Zeeuwse economie:

Energiebesparing

- Majeure projecten als de marinierskazerne en een nieuw ziekenhuis energieneutraal uitvoeren als voorbeelden op Europese schaal.
- Gebouwde omgeving, vooral woningbouw: levensloop bestendig maken in krimpgebieden.
- (mobiele) Warmtenetten met restwarmte uit Sloe of Kanaalzone. Hier kan de al afgesproken Green Deal tussen Provincie en Rijk gebruikt worden.
- Slim financieren: als algemeen ondersteunend instrument kan een (revolverend) fonds gevormd worden, dat gevoed wordt met middelen vanuit de Provincie, Rijk en Europa.

Hernieuwbare energie

Zon: Zeeland is één van de zonnigste provincies van Nederland en dus een geschikte locatie om zonne-energie te winnen. Er is veel draagvlak: politiek, burgers, bedrijven. Samen met de andere provincies heeft Zeeland met het Rijk afgesproken een regeling te maken die voor agrariërs de kans biedt om subsidie te krijgen voor sanering van asbestdaken, op voorwaarde dat er zonnepanelen op het nieuwe dak komen. Voor deze regeling is bijna € 9 ton gekregen van het Rijk.

Wind: Zeeland is een zeer geschikte locatie voor windmolens door haar ligging aan zee. Het kabinet Rutte II heeft naast Wind op land ook Wind op zee weer hoog op de agenda gezet. Kansen voor de Provincie Zeeland liggen vooral in het vastleggen van het ruimtelijk beleid en het faciliteren van de ontwikkeling van projecten voor wind op land en op zee. In Zeeland is een consortium gevormd voor de ontwikkeling van een windmolenpark dat aansluit op het nu in aanbouw zijn park aan de Belgische kant van de grens.

Een andere kans ligt er voor bedrijven en Zeeland Seaports, door het benutten van de Zeeuwse havens voor productie van onderdelen, assemblage, onderhoud en de logistiek van de bouw van grote windparken.

Water: Zeeland heeft volop kansen om energie uit water te halen, het is een geschikte locatie om te dienen als proeftuin voor energie uit water. Zo bestaat de mogelijkheid om uit getij en uit stroming energie op te wekken en is er een sterke verbinding met waterbouw en kennisontwikkeling rondom deltatechnologie. Er zijn al diverse proefprojecten waarbij verschillende getijden technieken worden getest. Een concrete kans biedt de Brouwersdam. Omdat hier geïnvesteerd moet worden in de verbetering van de waterkwaliteit en de veiligheid van de Grevelingen, kan werk met werk gemaakt worden en daarmee een getijdencentrale gerealiseerd.

Verder is het project ProTide goedgekeurd, waarmee een geschikte techniek wordt geselecteerd bij laag verval, zoals bij de Brouwersdam aanwezig is.

Deze techniek kan vervolgens in een op te richten testcentrum voor getijdenenergie in de Grevelingdam (Tidal Test Centrum Grevelingendam, TTCG) worden bewezen. In dit TTCG kan in de toekomst andere getijdentechnieken worden getest. Verder is er gekeken naar de mogelijkheid om uit de zoet-zout scheiding van water energie te halen. Omdat het nu nog onzeker is waar precies de scheiding zoet-zout komt te liggen, heeft dit onderwerp voorlopig weinig aandacht gekregen.

Biomassa:

Er liggen volop kansen om de organische reststoffen uit de gebouwde omgeving (GFT) en de agrarische sector te gebruiken voor groene grondstoffen of hernieuwbare energie. De Zeeuwse havens vervullen nu al een belangrijke logistieke rol bij de import en verwerking van biomassa, met name in de Kanaalzone. Die rol kan verder verbeterd en uitgebouwd worden.

Zeeland heeft al verschillende biogas producenten (Lijnco, Fritesfabrieken) en krijgt er binnenkort verschillende bij (Groene Poort, De Rijke,...), maar aan de vraagkant is nog weinig beweging.

Een andere kans is de ombouw van de kolencentrale van EPZ naar een 100% biomassacentrale. Dit levert naast 300 - 350 MW aan hernieuwbare elektriciteit ook behoud van werkgelegenheid op. Zo'n ombouw kan ook gebruikt worden om de centrale optimaal te ontwerpen voor gebruik van de restwarmte in een warmtenet op en buiten het industrieterrein. Daarmee is het mogelijk om in één project bij te dragen aan twee hoofddoelen van het beleid op nationale en Europese schaal.

Energietransitie:

Zeeland biedt kansen voor grootschalige energieopwekking voor energieleveranciers. Ook op lange termijn wil de Provincie Zeeland een netto energieproducent zijn, waarbij het aandeel hernieuwbare energie toeneemt tot uiteindelijk 100% in 2050.

3. Conclusies en aanbevelingen

De inventarisatie in voorgaande paragraaf onderstreept nadrukkelijk dat er in de verschillende delen van het land al relevante en veelbelovende initiatieven zijn genomen op het gebied van energiebesparing en het opwekken van hernieuwbare energie. Zonder uitzondering wordt daarbij de koppeling gelegd tussen energie- en klimaatbeleid en economische kansen en innovatie. Dat betekent een duidelijke trendbreuk met het verleden, toen het beleid nog voornamelijk was gebaseerd op 'groene doelstellingen'.

Algemene conclusie is dat het Rijk tot dusverre als 'partner in business' is gemist. Daar ligt naar onze vaste overtuiging de eerste winst voor een succesvol en onderscheidend nationaal Energieakkoord. Onze belangrijkste aanbeveling is daarom te kiezen voor een slim samenspel tussen Rijk en regio's (i.c. provincies), gekenmerkt door een krachtige inzet op het versnellen en, waar nodig, opschalen en bundelen van perspectiefrijke regionale initiatieven. Kiezen voor een slimme regie betekent onder meer ook dat gericht wordt ingespeeld op de economische kracht en specificiteit van de verschillende provincies en landsdelen. Bijvoorbeeld in de vorm van het stimuleren van experimenteergebieden of living labs.

In het verlengde van het voorgaande volgt hieronder een korte opsomming van onze aanbevelingen, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen specifieke en meer algemene (beleids)aanbevelingen:

Specifieke aanbevelingen

- 1) Kies nadrukkelijk ook voor regionale deelakkoorden, naast de aangekondigde thematische akkoorden
- 2) Kies voor een slim samenspel tussen Rijk en regio's en laat dat de basis zijn voor een internationaal onderscheidend en excellerend energiebeleid. Zet expliciet in op duurzaamheid en economie, die combinatie maakt dit tot een kansrijk Nederlands cluster
- 3) Speel daarbij – door middel van experimenteergebieden, living labs e.d. - in op de kracht en specificiteit van de verschillende provincies en landsdelen. Bijvoorbeeld energietransitie (groen gas, biogas, biomassa) in Noord-Nederland en Zeeland, energiewinning uit bodem in Overijssel en Gelderland, cross-overs energie & technologie in Brabant en Limburg (solar, elektrisch rijden, clean tech, zero emission vervoer e.d.).

- 4) Stel in het Energieakkoord ook de internationale component stevig aan de orde. Zet in dat kader met name in op grensoverschrijdende samenwerking in Europees perspectief. Als voorbeeld dient de Hansa Energy Corridor (Noordzee regio) en de samenwerking in het kader van de biobased economy Zuidwest-Delta (Zeeland, Rotterdam, West-Brabant, Antwerpen, Leuven).

Algemene aanbevelingen

- 5) Het is goed om de integraliteit van de energiemarkt te bewaken. In het Topsectorenbeleid dreigt de aandacht voor energie te versnipperen. De 7 TKI's op het gebied van energie versnipperen niet alleen de middelen, maar bovenal leidt het, als we niet uitkijken, tot verdere verkoking, terwijl de uitdaging zit in de systeemvraag. Namelijk hoe kunnen we de verschillende vormen van energie optimaal laten samenwerken tot een slim en flexibel gas- en stroomnet? Die samenhang is van groot belang, helemaal omdat het energiesysteem van de toekomst er een zal zijn waarbij er sprake zal zijn van vergaande vormen van systeemintegratie tussen o.a. gas en stroom.
- 6) Het verdient aanbeveling om in het akkoord een integrale visie op te nemen over hoe de drie doelstellingen (CO2 reductie, groei Duurzame Energie, Energiebesparing) zich tot elkaar verhouden en welke rol de verschillende systemen en instrumenten daarbij spelen.
- 7) Verder is het belangrijk dat er, in relatie tot die doelstellingen, in het energieakkoord aandacht wordt besteed aan een gericht langetermijnbeleid op het gebied van CSS/gebruik ondergrond aan de ene kant en offshore windenergie aan de andere kant, inclusief planologische afspraken over gereserveerde gebieden voor de korte en langere termijn.
- 8) Ten behoeve van innovatie is het verder van belang dat hierbij ingezet wordt op de hele keten van innovatie (onderzoek, demo's en uitrol). Alleen dan vindt er de valorisatie plaats die maakt dat naast de klimaatdoelstellingen, de energie agenda ook kan leiden tot economische groei. Wij zouden er dan ook voor pleiten dat organisaties, waar bedrijfsleven en kennisinstellingen samen werken aan de ontwikkeling van een duurzame energiehuishouding, waaronder o.a. Energy Valley, intensief te betrekken bij de totstandkoming van het akkoord.
- 9) Initiatieven in de regio's lopen vertraging op door verouderde regelgeving en procedures. Regio's zien daarom het Rijk graag acteren op haar sturende rol ten aanzien van wet- en regelgeving en de (financiële) inrichting van de energievoorziening en –transitie.
Er is behoefte aan een visie op hoe om te gaan met het financieringssysteem van de energiemarkt. Hoe om te gaan met de onevenwichtigheden tussen bijvoorbeeld het relatief dure gas t.o.v. de goedkope kolen? En welke financieringsmiddelen zijn nodig om investeringen in duurzame energie ook voor de lange termijn veilig te stellen? Wat doe je lokaal/regionaal en wat doen we landelijk en Europees? Hoe speelt ook de hele ETS problematiek een rol?

- 10) Aansluitend hierop: actualisering van het omgevingsbeleid van de overheid. Stimuleert dat particuliere initiatieven voor opwekking van duurzame energie of juist niet? Wij zien kleinschalige initiatieven om energie op te wekken (windmolens, biovergisting e.d.) in een aantal gevallen niet van de grond komen omdat het planologisch niet wordt toegestaan.
- 11) Tot slot wordt ondermeer vanuit Noord-Nederland het belang onderstreept van aardgas als transitiebrandstof. Aardgas heeft als voordeel dat het van alle fossiele brandstoffen niet alleen de schoonste is, maar bovenal ook flexibel in te zetten is, waardoor het de pieken en dalen in de productie van duurzame energie (met name bij wind) kan opvangen. Nederland is nu nog koploper op het gebied van aardgas in de wereld, maar willen we dit blijven dan is het belangrijk om in te zetten op kennis en innovatieve toepassingen. Met name daar waar aardgas aanvullend kan zijn op duurzaam. Dit vraagt bovendien om een gerichte inzet op de vergroening van de hele aardgasketen.